ประเด็น **ยุทธศาสตร์** ฉบับที่ A37	28 ก.ค 68	**วิทยาลัยการทัพบก**
ประเด็น **ยุทธศาสตร์ กัมพูชา**	**มรดกทางวัฒนธรรม กับการอ้างสิทธิของประเทศกัมพูชา**	
ประเด็นสำคัญ	**-เหตุใดการอ้างสิทธิ์เหนือมรดกทางวัฒนธรรม จึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับกัมพูชา** **-ความขัดแย้งที่ไม่ได้อยู่แค่ในตำรา** **-ยูเนสโกกับบทบาทที่มากกว่าแค่ "ขึ้นทะเบียน"** **-ทำไมเรื่องวัฒนธรรมถึง "อ่อนไหว" นัก** **-ยูเนสโกประเมินผลการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของรัฐต่าง ๆ อย่างไร** **-ทางออกอยู่ที่ “การยอมรับร่วม” ไม่ใช่ “การแย่งชิง”**	

เมื่อสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เช่น ปราสาทเขาพระวิหารและนครวัด ไปจนถึงชุดไทย พิธีแต่งงาน มวย วรรณกรรม ฯลฯ ล้วนเป็นหัวข้อประเด็นถกเถียงระหว่างชาวไทยและกัมพูชาจำนวนไม่น้อยว่าใครกันแน่ที่เป็นต้นฉบับของศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เมื่อประเทศใดประเทศหนึ่งหยิบยกวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันไปขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต่อองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ทั้งสองชาติต่างเชื่อมั่นว่าตนเองเป็นเจ้าของ ก็ยิ่งทำให้ความอ่อนไหวระหว่างสองชาติเพิ่มขึ้นอีกระดับไปจากความตึงเครียดทางการทหารและการเมืองที่มีอยู่เดิม

ความขัดแย้งที่ไม่ได้อยู่แค่ในตำรา

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ข่าวความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชาเกี่ยวกับ "มรดกทางวัฒนธรรม" ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ชุดไทยกับชุดเขมร มวยไทยกับมวยเขมร นาฏศิลป์ราชสำนัก หรือแม้แต่ ปราสาทโบราณหลายแห่ง การ

ถกเถียงนี้ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของศิลปะหรือประเพณีเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยงกับ อัตลักษณ์ชาติ ความภาคภูมิใจ และประวัติศาสตร์ อย่างลึกซึ้ง

ยูเนสโกกับบทบาทที่มากกว่าแค่ "ขึ้นทะเบียน"

องค์การยูเนสโก (UNESCO) มีหน้าที่ขึ้นทะเบียน มรดกทางวัฒนธรรม ทั้งที่จับต้องได้ เช่น ปราสาท และที่จับต้องไม่ได้ เช่น ระบำ เพลง การแต่งงาน เป็นต้น จุดประสงค์หลักคือเพื่อ “อนุรักษ์และส่งต่อวัฒนธรรมเหล่านี้ให้คนรุ่นหลัง” แต่ความตั้งใจดีนี้กลับกลายเป็นพื้นที่ให้รัฐต่าง ๆ "แสดงออก" มากกว่าจะร่วมมือกัน ตัวอย่างหนึ่งคือกรณี วัดภูม่านฟ้า จ.บุรีรัมย์ ที่ถูกรัฐบาลกัมพูชาร้องเรียนว่าเลียนแบบนครวัด ขณะที่ฝ่ายไทยยืนยันว่าเป็นการนำแรงบันดาลใจจากแหล่งโบราณสถานไทยเอง หรือกรณีการแสดงนาฏศิลป์ราชสำนักกัมพูชาที่ถูกกล่าวหาว่าหยิบวรรณกรรมไทยไปใช้ ก็กลายเป็นประเด็นที่จุดชนวนความรู้สึกของประชาชนทั้งสองฝ่าย มีหลายกรณีเกี่ยวกับการขอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมของกัมพูชาปรากฏในหน้าสื่อไทย ได้แก่

นครวัด (Angkor Wat)

นางเฟือง สกุณา รมว.วัฒนธรรมและวิจิตรศิลป์ของกัมพูชา ร้องยูเนสโกให้ตรวจสอบการก่อสร้างวัดภูม่านฟ้า จ.บุรีรัมย์ ของไทย โดยบอกว่าสร้างเลียนแบบนครวัด มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Heritage) ฝั่งกัมพูชา ในระหว่างการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 47 เมื่อ 10 ก.ค. ที่ผ่านมา ซึ่งผู้แทนจากฝั่งไทยโต้แย้งในที่ประชุมว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดได้รับแรงบันดาลใจจากแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ในไทย และฝ่ายไทยเชื่อมั่นว่ามรดกทางวัฒนธรรมควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน มิใช่นำมาซึ่งการแบ่งแยก

นาฏศิลป์ราชสำนักกัมพูชา (Royal ballet of Cambodia)

ผู้ใช้เฟซบุ๊ก "JanJao K. Sisprakaew" เปิดประเด็นว่ากัมพูชานำวรรณกรรมไทย 22 เรื่อง เข้าไปสอดไส้อยู่ในการแสดง "นาฏศิลป์ราชสำนักกัมพูชา" ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) กับยูเนสโก ซึ่งต่อมาสื่อไทยหลายสำนักนำเรื่องนี้ไปรายงาน ก่อนที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมของไทยจะออกมาชี้แจงว่าไม่เป็นความจริง โดยข้อมูลที่มีการอ้างอิงรายชื่อวรรณกรรมทั้ง 22 เรื่องนั้น เกิดขึ้นหลังยูเนสโกรับรองขึ้นทะเบียนนาฏศิลป์ราชสำนักกัมพูชาไปแล้ว และ "วรรณกรรม" ไม่เข้านิยามของยูเนสโกในการเสนอขอขึ้นทะเบียน ตามมาตรา 2 ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ปี 2003

"การแต่งงานแบบเขมรดั้งเดิม" (Traditional Khmer wedding)

เพจเฟซบุ๊ก "ลูกค้าคือบร๊ะเจ้า" ซึ่งมีผู้ติดตามกว่า 4 แสนคน โพสต์เมื่อ 6 ก.ค. อ้างว่ากัมพูชาสอดไส้ "ชุดไทย" เข้าไปในประเพณีแต่งงานที่เตรียมขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ต่อมาสื่อไทยหลายสำนักรายงานข่าวอ้างอิงโพสต์นี้ ทำให้เกิดกระแสความไม่พอใจในกลุ่มคนไทยจำนวนไม่น้อย ทำให้นายประสพ เรียงเงิน ปลัดกระทรวงวัฒนธรรมของไทย ออกมาชี้แจงว่าในการเสนอขึ้นทะเบียน "การแต่งงานเขมรแบบดั้งเดิม" ของกัมพูชานั้น ไม่ได้มีการอ้างอิงชุดไทยหรือวัฒนธรรมการแต่งกายแบบไทย และไทยเองก็ได้ยื่นเสนอ "ชุดไทย" ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งจะอยู่ในกระบวนการพิจารณาของยูเนสโกในปีหน้าเช่นกัน

ทำไมเรื่องวัฒนธรรมถึง "อ่อนไหว" นัก

วัฒนธรรมไม่ใช่แค่เรื่องการแต่งตัวหรือการรำ มันคือ "ตัวตน" และ "ความเป็นชาติ" โดยเฉพาะสำหรับกัมพูชา ที่เคยเกือบสูญสิ้นอัตลักษณ์ของตัวเองช่วงเขมรแดง การยึดโยงกับมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเสมือน “หลักฐานแห่งการมีอยู่” ของประเทศ ผศ.ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ อธิบายว่าวัฒนธรรมระหว่างไทยกับกัมพูชานั้น ไม่ได้มีเจ้าของตายตัว แต่เกิดจากการแลกเปลี่ยนอิทธิพลกันไปมาตลอดประวัติศาสตร์ เช่น สมัยอาณาจักรพระนครของกัมพูชามีอิทธิพลต่อไทย และช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ไทยก็ส่งอิทธิพลกลับไปยังเขมร

แล้วใคร “มีสิทธิ” ยื่นขึ้นทะเบียน

ยูเนสโกไม่ใช่ผู้ตัดสินว่าอะไรเป็นของใคร แต่ขึ้นอยู่กับว่าประเทศใด “เสนอชื่อ” ขึ้นมา การพิจารณาจะมุ่งที่การอนุรักษ์ มิใช่การ “ยืนยันสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ” ซึ่งเป็นเหตุผลที่ยูเนสโกสนับสนุนการ "เสนอชื่อร่วม" (เช่นกรณี "มวยปล้ำซีรึม" ของเกาหลีเหนือและใต้) แต่จนถึงปัจจุบัน ไทยกับกัมพูชา ไม่เคยมีการขึ้นทะเบียนร่วมกันเลย

วัฒนธรรม: เครื่องมือการทูตหรือดาบสองคม

การขึ้นทะเบียนกับยูเนสโกไม่ได้ให้ “สิทธิ์ครอบครอง” แต่ประเทศต่าง ๆ มักใช้สิ่งนี้เพื่อ สร้างความภูมิใจในชาติ ดึงดูดนักท่องเที่ยว หรือแม้แต่สื่อสารเชิงการเมือง ดังที่เห็นในกรณี "ซุปบอร์ช" ที่ยูเครนได้รับการขึ้นทะเบียนจากยูเนสโก ทั้งที่ประเทศเพื่อนบ้านก็มีอาหารชนิดนี้เช่นกัน แต่มันกลับเป็นสัญลักษณ์ของการ “เลือกข้าง” ท่ามกลางความขัดแย้งกับรัสเซีย นี่คือการกระทำเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองและทางการทูตภายในยูเนสโกในการสนับสนุนยูเครน แม้ว่าในทางปฏิบัติแล้วรัสเซียจะไม่สามารถขอขึ้นทะเบียนซุปบอร์ชในนามประเทศของตัวเองได้เนื่องจากไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของอนุสัญญาก็ตาม ทุกคนต่างก็รู้ว่าซุปบอร์ชไม่ใช่เป็นของยูเครนเพียง

ประเทศเดียว แต่มีอยู่ในทั่วภูมิภาคนี้ แต่การขึ้นทะเบียนมันให้กับยูเครนเป็นวิธีหนึ่งที่คล้าย ๆ กับการเข้าข้างยูเครน และให้ความหวัง ให้ความภาคภูมิใจต่อประชากรชาวยูเครน เพราะพวกเขากำลังใช้ชีวิตในบริบทที่ต่างออกไป

ยูเนสโกประเมินผลการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของรัฐต่าง ๆ อย่างไร

คำถามนี้ ดร.โบร์โตล็อตโต ตอบว่า "นั่นคือปัญหาใหญ่" เธอเล่าว่าด้วยความที่ยูเนสโกคือการรวมตัวกันของรัฐต่าง ๆ ซึ่งแต่ละรัฐตกลงที่จะเคารพในอำนาจอธิปไตยของรัฐอื่น ดังนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นคือยูเนสโกปล่อยให้แต่ละรัฐตัดสินใจกันเองว่าจะทำอะไรหรือทำอย่างไรในการคุ้มครองวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียน โดยประเมินผลจากเอกสารที่รัฐต่าง ๆ นำเสนอมาเท่านั้นว่าสอดคล้องกับหลักการในอนุสัญญาหรือไม่ "มีหน่วยงานประเมินผลที่อ่านการเสนอชื่อต่าง ๆ และดูว่ามาตรการในการคุ้มครองที่เสนอมา มีความสม่ำเสมอและสอดคล้องหรือเปล่า หากเป็นไปตามนี้ ก็มีทรัพยากรที่นำไปใช้กับมาตรการที่เสนอมาได้... แต่สิ่งที่พวกเขาทำก็คือประเมินจากอะไรก็ตามที่ระบุอยู่ในเอกสาร พวกเขาไม่ลงไปตรวจสอบในพื้นที่เพื่อดูว่าเป็นไปตามนั้นจริงหรือไม่" เธอกล่าว

นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ให้ข้อมูลอีกว่าแนวทางตามอนุสัญญาดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นที่จะ "แช่แข็ง" หรือรักษาความดั้งเดิมของวัฒนธรรมประเพณีโดยไม่เปลี่ยนอะไรเลย แต่คือการส่งเสริมการปฏิบัติวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งสามารถพัฒนาได้ แต่ยังเปี่ยมความหมายทั้งในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ "ทุก 5 ปี รัฐต่าง ๆ จะต้องส่งรายงานเป็นระยะว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างกับสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนไปแล้ว ว่าได้รับการคุ้มครองอย่างไร ดังนั้น มันจึงมีการตรวจสอบประจำในลักษณะนี้ แต่อย่างที่บอกไป มันมาจากรัฐนั้น ๆ ที่ส่งรายงาน... มันเขียนโดยรัฐนั้น ๆ ไม่ใช่หน่วยงานอิสระที่เข้าไปตรวจสอบและเขียนรายงานขึ้นมา ดังนั้นคุณต้องเชื่อรัฐนั้น ๆ ซึ่งบางรัฐก็น่าเชื่อถือกว่ารัฐอื่น ๆ" ดร.โบร์โตล็อตโต ระบุ

อย่างไรก็ตาม ดร.โบร์โตล็อตโต มองว่าวิธีการประเมินภายหลังได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว เป็นคนละส่วนกับการที่รัฐต่าง ๆ ใช้การขึ้นทะเบียนนี้ในทางการเมือง และเธอไม่ขอออกความเห็นว่าสุดท้ายแล้วกระบวนการขอขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ทั้งหมดนี้ มีด้านดีหรือด้านเสียมากกว่ากัน "มันเป็นเหมือนกับดาบสองคม" เธอกล่าว "คุณมีรายการได้รับขึ้นทะเบียน มีคนมองเห็น และบางทีมันอาจจะช่วยในบางสถานการณ์สำหรับการคุ้มครองรายการนั้น ๆ

ประโยชน์ของการขึ้นทะเบียนคืออะไร?

หลายคนอาจเข้าใจว่าประเทศที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจะได้ “เงินสนับสนุน” จากยูเนสโก ซึ่งก็จริง แต่ในความเป็นจริง เงินเหล่านี้ไม่มากนัก และมักให้กับประเทศที่มีความจำเป็นสูง เช่นประเทศในแอฟริกา มากกว่าจะให้กับชาติที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น ผลประโยชน์ที่แท้จริงมักอยู่ที่ภาคการท่องเที่ยวและภาพลักษณ์ของประเทศมากกว่า

ทางออกอยู่ที่ “การยอมรับร่วม” ไม่ใช่ “การแย่งชิง”

บทเรียนจากความขัดแย้งเหล่านี้คือ เราอาจต้องมอง "วัฒนธรรม" ไม่ใช่ในฐานะทรัพย์สินที่มีเจ้าของ แต่เป็น "สมบัติร่วมของมนุษยชาติ" ที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เมื่อไทยกับกัมพูชายังไม่มีการเสนอชื่อ

วัฒนธรรมร่วมกัน อาจถึงเวลาที่เราต้องตั้งคำถามว่า ความขัดแย้งนี้จะยืดเยื้อไปอีกนานแค่ไหน หรือเราควรเปลี่ยนสนามรบทางวัฒนธรรม ให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความเข้าใจ ความร่วมมือ และความภาคภูมิใจร่วมกันในความเป็นมนุษย์

การขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมไม่ควรเป็นเวทีของการแย่งชิงความเป็นเจ้าของ แต่ควรเป็นโอกาสของความร่วมมือในระดับภูมิภาคและนานาชาติ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งตายตัว หากแต่เป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามบริบทของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ไทยและกัมพูชามีประวัติศาสตร์และรากวัฒนธรรมที่เกี่ยวพันกันมายาวนาน หากหันมาให้ความสำคัญกับการยอมรับและแบ่งปันวัฒนธรรมในฐานะ “สมบัติร่วม” มากกว่าการถือสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว ก็อาจนำไปสู่ความเข้าใจและสันติภาพที่ยั่งยืนกว่าในระยะยาว

พ.อ. สุเทพ ยั่งยืน

อจ.อก.สมย.วทบ.

อ้างอิง

1. ยูเนสโก (UNESCO). (2024). Intangible Cultural Heritage Lists. สืบค้นจาก: https://ich.unesco.org/

2. BBC Thai. (2024, กรกฎาคม). ข้อพิพาทมรดกทางวัฒนธรรม ไทย-กัมพูชา กับความอ่อนไหวที่โยงถึงความเป็นรัฐชาติ. สืบค้นจาก: https://www.bbc.com/thai

3. ดร.ณัฐพร ไทยจงรักษ์. (2567). บทสัมภาษณ์ในประเด็นวัฒนธรรมร่วมและประวัติศาสตร์ไทย-กัมพูชา. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

4. Dr. Chiara Bortolotto. (2023). UNESCO Chair on Intangible Cultural Heritage and Sustainable Development. CNRS, France.

5. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2567). คำชี้แจงกรณีวัฒนธรรมร่วมในนาฏศิลป์และชุดไทย. กระทรวงวัฒนธรรม

6. เพจเฟซบุ๊ก "ลูกค้าคือบรัะเจ้า" และ "JanJao K. Sisprakaew" (2567). โพสต์สาธารณะเกี่ยวกับข้อพิพาทวัฒนธรรม. เข้าถึงจากแพลตฟอร์ม Facebook